

УДК 811.161.2'42: 355.4(470:477) "20"
DOI: <https://doi.org/10.32589/2311-0821.1.2023.286197>

Л. М. Пашинська

Київський національний лінгвістичний університет, Україна
e-mail: ludmila_7171@ukr.net
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5764-1747>

Г. М. Школа

Київський національний лінгвістичний університет, Україна
e-mail: shkolagal8@gmail.com
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0001-7292-899X>

ЕКСПРЕСИВНІСТЬ ЗАСОБІВ МОВНОЇ ВИРАЗНОСТІ ТЕКСТІВ АНТОЛОГІЙ ПРО РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКУ ВІЙНУ

Abstract

The article analyzes the expressive means of linguistic expressiveness in the texts of anthologies about the Russo-Ukrainian war. It is determined that spatio-temporal components, toponyms, stylistic figures, phraseological units, with the help of which the authors convey the emotional state and their own vision of the war, add expressiveness to the analyzed works. The illustrative examples given in the paper show that the most frequently used figurative means are various types of toponyms: choronyms, astionyms, drymonyms, which acquire symbolic meaning and perform nominative, stylistic and localization functions. They help the reader imagine the place where the events take place and their use is mostly metaphorical. It is proven that expressive sounding is created by various stylistic figures: antonomasia, antithesis, deonymization, hyperbole, synecdoche, onomatopoeia. The most common artistic device is antithesis, which gives the texts of anthologies emotionality, expressiveness and imagery. Intensity and duration of the action are emphasized by repetition, which performs reinforcing, isolating, emotional-expressive and structural functions. It is found out that the authors of anthologies use various means of expression, in particular sensory images, among which visual perception prevails. The results show that black, gray, dark colors predominate in the analyzed texts, with the help of which the writers convey the lyrical hero's feelings of pain, sadness, joylessness caused by the realities of the Russo-Ukrainian war. Emotional and evaluative modality is imbedded in lexical and phraseological neologisms that characterize modern reality. Taken together, these results suggest that in the texts of the anthologies about the Russo-Ukrainian war, emotionality of the expression is achieved by figurative and stylistic means of language.

Keywords: expressiveness, anthology, war, stylistic figures, toponyms, phraseological units.

Анотація

У статті проаналізовано експресивні засоби мовної виразності в текстах антологій про російсько-українську війну. Визначено, що експресивності аналізованим творам надають просторово-часові компоненти, топоніми, стилістичні фігури, фразеологізми, за допомогою яких автори передають емоційний стан та власне бачення війни. Наведено та проаналізовано ілюстративні приклади, які показують, що найбільш вживаними образними засобами є різні види топонімів: хороніми, астіоніми, дрімоніми – які набувають символічного значення і виконують номінативну, стилістичну та локалізаційну функції. Вони допомагають читачеві уявити місце, де відбуваються події. Вживання їх здебільшого метафоричне. Доведено, що експресивне звучання створюють різноманітні стилістичні фігури: антономазія, антитеза, деонімізація, гіпербола, синекдоха, звуконаслідування. Найпоширенішим художнім засобом є антитеза, яка надає текстам антологій емоційності, виразності, образності. Інтенсивність та тривалість дії підкреслює повтор, який виконує підсилювальну, видільну, емоційно-експресивну та структурну функції. Виявлено, що автори антологій використовують різні засоби виразності, зокрема сенсорні образи, серед яких

переважає зорове сприйняття. З'ясовано, що в аналізованих текстах переважають чорний, сірий, темний кольори, за допомогою яких письменники передають відчуття ліричного героя, викликані реаліями російсько-української війни – біль, смуток, безрадісність. Емоційно-оцінну модальність містять лексичні та фразеологічні неологізми, які характеризують сучасну реальність. Зроблено висновок про те, що в текстах антологій про російсько-українську війну емоційність висловлення досягається словесно-образними та стилістичними засобами мови.

Ключові слова: експресивність, антологія, війна, стилістичні фігури, топоніми, фразеологізми.

Вступ. Актуальність дослідження. Мова і суспільство пов'язані між собою. Будучи однією з найхарактерніших ознак народу, мова реагує на зміни, які відбуваються на різних історичних етапах. На сучасній стадії розвитку української спільноти мова фіксує досвід співвітчизників, здобутий у реаліях воєнного стану. Українці вербалізують своє бачення війни у творах малих жанрових форм, оскільки нинішня доба актуалізує процес не осмислення, а переживання подій. Тому визначальною ознакою мови текстів, що з'являються сьогодні, є експресивність викладу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Огляд наукової літератури засвідчує те, що поняттю експресивності присвячені ґрунтовні праці мовознавців. Так, стилістичні аспекти експресивних засобів української мови стали предметом студій Н. Гуйванюк (2007), В. Чабаненка (2002), семантичний, лексикографічний і функціональний аспекти експресивної лексики й експресивність як ознаку соціально маркованого мовлення розглядали Н. Бойко (2002; 2005), І. Лобачова, С. Помирча (2022), експресивні засоби в художніх текстах аналізували Н. Бойко (2018), Н. Гуйванюк (2011), Н. Дорогович (2013), З. Дубинець (2015), структуру та стилістичні засоби вторинної номінації як джерела експресивності схарактеризувала О. Ф. Мінкова (2012) та ін.

Реалії війни в Україні проти російської агресії спричинило актуалізацію військової лексики: воєнні реалії в медіадискурсі характеризували Л. Пашинська, Г. Школа (2023), диференціацію військової лексики за тематичними групами розглядала З. Дубинець (2015), мовні інновації російсько-української війни 2022 року досліджував С. Гриценко (2022), неологізми у медіатекстах періоду воєнного стану в Україні описувала Н. Єльнікова (2022).

Актуальним залишається дослідження експресивності мовних засобів у творах про російсько-українську війну.

Мета дослідження – з'ясувати вживання експресивних засобів мовної виразності текстів антологій про російсько-українську війну.

Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких завдань: проаналізувати лінгвістичні погляди на категорію експресивності; визначити основні мовні засоби експресивізації в текстах антологій про російсько-українську війну; схарактеризувати приклади стилістичних фігур, метафоричних вживань і їхню роль у процесі експресивізації текстів.

Матеріалом дослідження слугували публіцистичні та художні тексти антологій “Війна 2022” і “Воєнний стан”.

Методи та методологія проведення дослідження. У статті використано такі методи: ідентифікаційний (для виявлення експресивних одиниць у текстах); описовий (для опису особливостей функціонування аналізованих одиниць); контекстний аналіз (для виявлення умов функціонування мовних одиниць у конкретному словесному оточенні та мовленнєвій ситуації).

Виклад основного матеріалу. Письменники, публіцисти, науковці, художники описують різні аспекти власного сприйняття реалій війни та своєї участі в збройному протистоянні чи волонтерському рухові. Назва збірки “Війна 2022” досить прозора,

оскільки війна – “суспільно-політичне явище, яке полягає у встановленні чи продовженні політики насильницькими методами” (Матюшик, 2004, с. 10).

Трактування заголовку антології “Воєнний стан” знаходимо в тексті Мирослави Барчук: “... якої б сили не був текст, уявлення про війну, яку ти не пережив особисто, – бліде. Ти не матимеш усередині відповідника “воєнного стану” тих, хто все це пережив” (Воєнний стан, 2023, с. 47). Своє бачення реалій українського життя в період російсько-української війни автори текстів, поміщених в антологіях, об’єктивують “лінгвальними засобами” (Клименко, 2008, с. 3).

Неабиякою експресивністю в аналізованих творах відзначаються просторово-часові компоненти, топоніми, стилістичні фігури, фразеологізми, які допомагають авторам передати емоційний стан та власну позицію щодо ситуації.

Експресивності текстам антологій надають сюжетоутворювальні просторово-часові компоненти. Про кореляцію просторових і часових координат розмірковує С. Жадан: “Що передусім змінює війна? Відчуття часу, відчуття простору. Людина в просторі війни намагається не вибудувати собі планів на майбутнє, намагається не надто думати про те, яким цей світ буде потім. Вагу і значення має лише те, що відбувається з тобою тут і тепер” (Воєнний стан, 2023, с. 104); “Час війни – [...] час максимально гострого й гіркого відчуття теперішнього” (Воєнний стан, 2023, с. 111).

Час – послідовність змін об’єктів і процесів, тривалість їх буття. “Відчуття часового зламу” (С. Жадан) чи, швидше, часової спресованості засвідчує Мирослава Барчук: “Лютий-березень 2022 року в мене, як у багатьох, злитий в одну страшну, безпросвітну добу” (Воєнний стан, 2023, с. 46).

Простір в аналізованих творах не стільки характеризує протяжність і взаємне розташування об’єктів стосовно один до одного, скільки маркує злочини російських загарбників проти людяності: “Буча, Ізюм та Ірпінь – далеко не повний перелік міст, де росія залишила трупи з простреленими колінами й слідами задушення” (Воєнний стан, 2023, с. 40); “Морок повернеться не раз. У масових похованнях у Бучі, в Ізюмі, на похоронах загиблих друзів, дітей друзів, колег, у повідомленнях із фронту, ударах по Вінниці, Одесі, Кременчуку, у розтерзаних Харкові, Миколаєві, Кривому Розі, Запоріжжі” (Воєнний стан, 2023, с. 49).

Автори щоденників та есе не розгортають ситуації в цих просторах, топоніми у творах є показником поведінки загарбників на українській землі: “те, що вийшло наяву у **Бучі** та передмістях **Києва** – геноцид, геноцид, жодних інших слів та означень для цього нема”, – свідчить 03.04. 2022 Катерина Міхаліцина (Війна, 2023, с. 49).

Топоніми, власні назви географічних об’єктів, “пов’язані з історією народу, його культурою” (УМ, 2007, с. 715). Символічного значення не лише для українців набули топоніми різних видів: хороніми (назви територій): *Чернігівщина, Крим, центр України, захід України, Приазов’я*; астіоніми (назви міст): *Охтирка, Бородянка, Маріуполь, Краматорськ, Харків*; назви міських об’єктів: *Хрещатик, Гостомельський аеропорт, Варшавська і Житомирська траси, Майдан Незалежності, Протасів Яр, вулиця Яблунська у Бучі* (Воєнний стан, 2023, с. 40), дримонім (назва лісу): *Сандармох*.

Дримонім *Сандармох* пов’язує минуле і сучасне у взаєминах двох сусідніх народів, об’єднувальною ланкою служать воєнні злочини росіян. Просторову і часову константу поєднала в собі лексема “Майдан”: *Стояли на всіх Майданах* (Війна, 2023, с. 121), *Я майже щодня передавав із балкона готелю “Козацький” – з Майданом за спиною – репортажі* (Воєнний стан, 2023, с. 130).

Майдан – символ захисту прав і свобод, утілення боротьби, нескореності українського народу. Таку ж функцію оборони продемонстрував інший природний

об'єкт: “**Змієві вали** (фортифікаційні споруди навколо нашої столиці часів княжої Русі) завадили російським танкам і бронетехніці оточити Київ із заходу і південного заходу. Уже вдруге **Змієві вали** захищають жителів української столиці від диких східних орд, цього разу орд на бронетехніці” (Війна, 2023, с. 162).

Символічного значення загальнолюдської жертвності зазнав і топонім *Буча*: *Місто зажило моторошної всесвітньої слави* (Воєнний стан, 2023, с. 157), *Після Бучі* (Війна, 2023, с. 292); *Соцмережі блокують потік фотографій після Бучанської різанини, як її миттєво назвали* (Війна, 2023, с. 298); *Що Буча не поодинокка, хоч на сьогодні найпоказовіша. Що Буча (як і всі інші бучі) – не прикра випадковість, [...] а сплановане й методичне виконання російської державної програми, суть якої – частково поневолення, а переважно – знищення українців* (Війна, 2023, с. 292). Раніше *Бучу*, як свідчить О. Михед, “називали зеленим містом” (Війна, 2023, с. 301) (такий заголовок письменник дав і своєму есею).

Позамовні чинники – події російсько-української війни – зумовили наповнення топоніма *Буча* додатковими емоційно-оцінними характеристиками, що є особливостям топонімів, які “несуть інформацію значно ширшу за лінгвістичну, дозволяють заповнити прогалини в етногенетичних дослідженнях” (УМ: Е, 2007, с. 751).

Експресивне звучання створюють різноманітні стилістичні фігури: деонімізація (заміна власної назви загальною на основі асоціацій переважно метонімічного характеру) (УМ: Е, с. 30): *двоголовий демон* (Воєнний стан, 2023, с. 63), антономазія (троп, що полягає в заміні загальної назви власною (УМ: Е, с. 30): *Колективна відповідальність росіян за путінізм – як у минулому колективна відповідальність німців за нацизм* (Війна, 2003, с. 80), гіпербола: *На нашій землі смертей – до самого неба. Випалено серця* (Воєнний стан, 2023, с. 313), синекдоха: *Уся країна плете сітки* (Війна, 2003, с. 68), звуконаслідування: *Вночі лунають вибухи. Вдень... Бам! Бам! Бам! Восьмирічний хлопчик сам на подвір'ї грає у футбол* (Воєнний стан, 2023, с. 270). В останньому прикладі звуконаслідувальні слова повторюються, створюючи таким чином нагромадження однотипних мовних елементів. Повтор виконує в контексті такі функції: 1) підсилювальну і видільну (підкреслює семантичне наповнення висловлювання); 2) емоційно-експресивну (як засіб оцінки, коментування); 3) структурну (як один із засобів побудови “прозаїчних” строф у синтаксисі зв'язного тексту). Повтор як стилістична фігура підкреслює інтенсивність дії, стану, ознаки, їх тривалість, стійкість, концентрацію. Іноді при повторі спостерігається перестановка місцями складових компонентів, структурні трансформації.

Найпоширенішим художнім засобом, який використовують автори з метою надання текстам антологій емоційності та експресивності, є антитеза “*між життям і смертю*”: *ненормальна нормальність* (Воєнний стан, 2023, с. 13); *В часи великої війни я часто спостерігаю, як родинні зв'язки рвуться, багаторічна дружба зникає, а десть, навпаки, люди, які ледь знайомі, стають одне одному найближчими* (Воєнний стан, 2003, с. 13); *теперішні або колишні мої близькі люди* (Воєнний стан, 2023, с. 14); *Звучить вже не як мантра, а як реальний план* (Воєнний стан, 2003, с. 15); *Росіяни – це не армія, це орда* (Війна, 2003, с. 17); *Є або герої, або вороги – і нічого поміж* (Воєнний стан, 2003, с. 21); *Це вона спонукала вийти з анабіозу й керуватись рацією, а не емоціями* (Воєнний стан, 2003, с. 55); *Почуваюся як вазон, якого з теплої хати виставили за вікно на мороз* (Воєнний стан, 2003, с. 65); у Російській імперії “*щоразу після короткого періоду реформ наставав довгий і жорстокий період контрреформ – із репресіями проти опозиції та воєнною агресією проти близьких і далеких сусідів*” (Воєнний стан, 2003, с. 77); *реальність війни кардинально різниться від реальності миру* (Воєнний стан, 2003, с. 104); *перебування на зламі, на межі*

життя і смерті (Воєнний стан, 2003, с. 108); *Де в цій новій, зламаній, зміщеній реальності закінчується тема війни, а де починається зона миру?* (Воєнний стан, 2003, с. 108); *війна – це час незручних питань і важких відповідей* (Воєнний стан, 2003, с. 109); *Ця зима – не зима* (Воєнний стан, 2003, с. 270); *Сумні наші жарти* (Воєнний стан, 2003, с. 313). Стан цивільного населення характеризують “*емоційні гойдалки надія – розпач – надія – розпач*” (Воєнний стан, 2003, с. 49). Абсурдність становища передала Тамара Гундорова, застосувавши мовну аномалію в назві свого твору “*Корінням вверх, або Страх міграції*”. Звернення авторів до такої стилістичної фігури, як антитеза, зумовлене насамперед її великими виражальними можливостями, оскільки у зіставленні протилежних або контрастних понять чи образів повніше, яскравіше виявляються їхні якості.

У мові відтворюється універсальний характер людського світовідчуття, а відтак мислення (Школа, 2022, с. 292). Для емоційної передачі відчуття фантазмогоричності дійсності автори використовують різні засоби виразності, зокрема сенсорні образи. Дотик, смак, нюх, зір, слух – органи відчуття, за допомогою яких пізнаємо навколишній світ. Сенсуалізм – напрям у теорії пізнання. Основними формами достовірної інформації є відчуття і сприйняття, які є основою становлення і розвитку образів, понять, уявлень, пам’яті, мислення, мови і мовлення. У текстах антологій переважає зорове сприйняття, яке знаходить словесне вираження в таких прикладах: *Яскраве сонце, пахощі, цілі грона якихось білих екзотичних квітів звисають з риштувань. Ілюзія миру* (Воєнний стан, 2003, с. 49). Це лише візія, оскільки в реаліях військового часу панівною є протилежна кольорова гама: *На вулицях було сіро й моторошно, мокрий сніг розсікав усе навкруги* (Воєнний стан, 2003, с. 61); *І це незвичайними є очі: ніби застиглий метал, ніби скло, що відбиває пожежу* (Воєнний стан, 2003, с. 112).

Кожний історичний період виробляє свою палітру кольору як емоційно-експресивного засобу художньої конкретизації. Найуживанішими в текстах аналізованих антологій є епітети-кольороназви *чорний, сірий, темний*, які творять широку гаму метафоричних образів і за допомогою яких автори передають душевний стан персонажа – смуток, безрадісність, безпросвітність: *Чорні обвуглені танки, чорні трупи; Чорні березневі поля* (Воєнний стан, 2003, с. 208); *Знаєш, це був чорний день* (Воєнний стан, 2003, с. 225); *Але це моя війна, і я вимушений бути одним із тих, у кому вона проросла своїм чорним корінням* (Воєнний стан, 2003, с. 348). У цій холодній кольоровій гамі працює і маляр Валерій Пузік: *села навкруги сірі; в чорних обгорілих полях стирчать хвости ракет, що не розірвалися; поля сірі; села темні, сіре небо* (Воєнний стан, 2003, с. 267); *Соняшники опустили свої чорні голови до землі* (Воєнний стан, 2003, с. 269); *Тягнеться сірими туманами, покриває населені пункти своєю густиною так, що сонця не видно* (Воєнний стан, 2003, с. 270); *Я хочу кольорових снів, але їх немає. Я засинаю і бачу темряву* (Воєнний стан, 2003, с. 271).

Кольори *чорний* та *сірий* набувають символічного значення зла, нещастя, які принесла війна. *Чорний* колір містить негативну оцінку чогось або когось. Це символ жалоби, смерті. “Чорне на чорному” – назва есе К. Москальця, у фіналі якого звучить сокровенне, передане антитезою: “*І я сподіваюсь дожити разом з усіма вами, дорогі мої українські брати й сестри, до того дня, коли з надр чорноти, бруду й гаданої безвиході народиться наша перемога. Світла і чиста, як білий світ, як перший сніг*” (Воєнний стан, 2003, с. 208). Колір є важливим елементом сприйняття й розрізнення об’єктів довкілля. Кольоропозначення розкривають національні і культурні компоненти мови народу, передають його менталітет. Чорний колір у культурній традиції багатьох народів виступає як класифікаційний партнер у бінарній опозиції *біле – чорне*. Якщо з *білим* пов’язане, як правило, усе позитивне,

то чорний найчастіше асоціюється з такими негативними емоціями, як похмурість, незадоволення, песимістичність і символізує горе, нещастя, невдачу, щось темне, таємне, незрозуміле, зловіще.

Інші сенсорні образи (дотик, смак, нюх, слух) є менш частотними: *під акомпанемент нових звуків чужинської авіації та артилерії на підступах до столиці* (Воєнний стан, 2003, с. 55); *гули сирени* (Воєнний стан, 2023, с. 61); *Коли загудів сигнал тривоги* (Воєнний стан, 2023, с. 72); *ефект дзвінкої, натягнутої струни* (Воєнний стан, 2023, с. 101); *перетворюється на порожній звук* (Воєнний стан, 2023, с. 101); *що гримить у моїх навушниках* (Воєнний стан, 2023, с. 201); *музика ревла* (Воєнний стан, 2023, с. 201); *лунають канонади* (Воєнний стан, 2023, с. 206); *щоб чути їхні хрипки, крикливі, дзвінки голоси* (Воєнний стан, 2023, с. 346). Звуки канонади та сигнали тривоги – найчастотніші звуки, які ловить вухо українця воєнної доби. Виразне емоційне наповнення містить образ “*крижаний жах*”, ужитий Володимиром Рафаєнком (Воєнний стан, 2023, с. 274).

У творах антології спостерігається контамінація сенсорних образів: *життя набрало доволі сумного присмаку* (Воєнний стан, 2023, с. 65); *Спресованість подій та емоцій, розчинення в кривавому густому потоці* (Воєнний стан, 2023, с. 104); *Голоси рідних – світло в кінці тунелю* (Воєнний стан, 2023, с. 269); *Густа чорна сирена розпанахує життя* (Воєнний стан, 2023, с. 313). Контамінація, як один із способів стилістичної виразності, збільшує емоційно-експресивну виразність, образність, умотивованість висловлювання. Унаслідок аналізованого прийому відбуваються зрушення в семантиці контамінованого сполучення або ж утворюється контамінований вислів із новим значенням, новими стилістичними відтінками чи специфічним граматичним оформленням.

Емоції, викликані реаліями російсько-української війни, автори антології виражають також за допомогою фразеологізмів, які є носіями експресивності: *Не так сталося, як гадалось* (Воєнний стан, 2023, с. 66); *скалічивши у розквіті сил* (Воєнний стан, 2023, с. 68); *Мені хотілося б довідатися про кожного з них, як він отримав поранення, аж до деталей. Але язик на таке не повертався* (Воєнний стан, 2023, с. 68); *о карі небесні* (Воєнний стан, 2023, с. 68); *А гуртом, як відомо, легше й батька бити. [...] зараз у нас [...] вже виробилася традиція гуртом батька бити* (Війна, 2023, с. 79); *Не на це розраховував, коли вступав у цю ріку* (Війна, 2023, с. 86); *І все шкереберть* (Війна, 2023, с. 86); *вмикати задню* (Війна, 2023, с. 86); *А залучати тебе до цього діла – все одно, що байрактаром цвяхи забивати* (Війна, 2023, с. 95); *Мова іноді видається слабкою. Проте саме вона в багатьох випадках є джерелом сили. Доки у нас є наша мова, доти у нас є бодай примарні шанси пояснити себе, проговорити свою правду, навести лад у своїй пам'яті* (Воєнний стан, 2023, с. 114); *Домівки нагадували своїх “хазяєк”: у декого теж дах протік* (Воєнний стан, 2023, с. 227); *не стали прокладати по цілині свіжих слідів, аби не палити позиції* (Воєнний стан, 2023, с. 229); *Ми зробили розбір польотів, випили ще кави* (Воєнний стан, 2023, с. 229); *Втекти світ за очі від виття сирен* (Воєнний стан, 2023, с. 313). Фразеологізми в аналізованих творах впливають на смислову якість висловлювання, виконують функцію привернення уваги, виступають засобом компресії змісту, об'єднують попередній і наступний текст у смислову цілісність, виконують оцінну та емоційно-експресивну функції, слугують для створення гумористичного або сатиричного забарвлення тексту, тієї чи іншої стилістичної фігури, зокрема градації, виступають засобом для сюжетної основи тексту.

Глибинні пласти духовної культури народу відображені в його мові, зокрема в лексиці та фразеології (Школа, 2021, с. 200). Лексикон авторів антологій відображає

реалії сучасного життя. З'явилися лексичні та фразеологічні неологізми: *серпнева "бавовна" в Новогродівці* (Воєнний стан, 2023, с. 12), *путлер*; *путінізм*; *посилюється орвеллівщина* (Війна, 2023, с. 79), *бліцкриг Путіна* (Війна, 2023, с. 82), *колаборанти* (Воєнний стан, 2023, с. 92), *Революції гідності*; *друга за потужністю армія світу*; *рашка*; *люди ватні* (Війна, 2023, с. 94), *орки* (Війна, 2023, с. 99), *Зараз фб також жовто-блакитить різними дописами* (Війна, 2023, с. 107), *ідеологія рашизму, створена Путіним* (Війна, 2023, с. 158), *послати слідом за російським воєнним кораблем* (Війна, 2023, с. 163), *гради* (Воєнний стан, 2023, с. 205), *ватні бабульки* (Воєнний стан, 2023, с. 227), *хлопцям із ТрО* (Воєнний стан, 2023, с. 237), *Новомова війни – приліт, передок, бавовна* (Воєнний стан, 2023, с. 352). Під фразеологічними неологізмами розуміємо не зареєстровані тлумачними словниками сучасної мови стійкі експресивні звороти, які або створені заново, або актуалізовані в нових соціальних умовах, або ж постають унаслідок трансформації відомих і власне нових фразеологізмів, а також сталі сполучення, запозичені з інших мов (Пашинська, 2011).

Тексти антологій "Війна 2022" і "Воєнний стан" викликають різні емоції, адже як висловився Олександр Михед: "Література не веде бойових дій, але письменники пішли на війну і боронять країну. Водночас захисники і захисниці, які до цього не пробували писати, артикулюють свій досвід у текстах. Література – один з інструментів того, щоб прожите нами, наша злість, жах досвіду, через який проходить сучасна Україна, стали колективною пам'яттю" (Війна, 2003, с. 203).

Висновки. Отже, у тканину художніх, публіцистичних творів антологій входить різноманітна лексика, семантика якої пов'язана із психічним станом їх авторів. Переміщені особи, волонтери, військові, люди, які не залишили свій дім, хоч він і втратив функцію захисту, різноманітними засобами передають свої емоції, викликані реаліями російсько-української війни ХХІ століття. Емоційність висловлення досягається як традиційними словесно-образними засобами (тропами, фігурами мови), так і нейтральними стилістичними засобами мови, які набули експресивності завдяки позамовним умовам (воєнним реаліям).

Перспективою подальших досліджень вважаємо аналіз засобів експресивізації текстів про реалії війни в Україні проти російської агресії в засобах масової інформації, де з'являються лексичні та фразеологічні новотвори, актуалізуються та набувають денотативно-конотативної переорієнтації деякі групи лексики з метою привертання уваги читачів медійних текстів із залученням прийомів соціолінгвістичних досліджень.

СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

УМ : Е – Українська мова: енциклопедія (2007) / ред. Русанівський В. М., Тараненко О. О., Зяблюк М. П. 3-є вид, зі змінами і доп. 856 с.

ЛІТЕРАТУРА

- Бойко, Н. І. (2002). Типи лексичної експресивності в українській літературній мові. *Мовознавство*. 2–3. 10–12.
- Бойко, Н. І. (2002). *Українська експресивна лексика в словнику, мові та мовленні: навч. посібник для студентів філол. спеціальностей*. Ніжин : Редакційно-видавничий відділ НДПУ ім. М. Гоголя.
- Бойко, Н. І. (2005). *Українська експресивна лексика: семантичний, лексикографічний і функціональний аспекти : монографія*. ТОВ "Видавництво "Аспект-Поліграф".
- Бойко, Н. І. (2018). Типи лексичних експресивів в ідіолекті Олеся Гончара. *Культура слова*. 88. 116–130.

- Війна 2022 : щоденники, есеї, поезія: анотація (2023). Вид-во Старого Лева; Нова Польща. 440 с.
- Воєнний стан: антологія (2023) : передмова В. Залужного. Видавець Померанцев С. Гриценко, С. (2022). Мовні інновації російсько-української війни 2022 року. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2 (32). 9–13.
- Гуйванюк, Н. (2011). Лексичні й синтаксичні експресеми як засіб суб'єктивізації висловлення (на матеріалі творів буковинських письменників). *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 10 : Проблеми граматики і лексикології української мови*. 7. 90–96.
- Дорогович, Н. О. (2013). *Мовна експресія в художніх текстах українського резистансу 40–50-х років ХХ століття* [Дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01]. Івано-Франківськ.
- Дубинець, З. О. (2015). Військова лексика в романі Р. Іваничука “Мальви”. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. 73. 169–172.
- Сльнікова, Н. І. (2022). Неологізми у медіатекстах періоду воєнного стану в Україні. Харків. 298–300.
- Климченко, Н. Ф., Карпіловська, Є. А. & Кислюк, Л. П. (2008). *Динамічні процеси в сучасному українському лексиконі : монографія*. Київ : Видавничий Дім Дмитра Бураго.
- Лобачова, І., Помирча, С. (2022). Функціонування емоційно-експресивної лексики в мовленні вчителя початкових класів НУШ. <http://profped.ddpu.edu.ua/article/view/259979>
- Матюшик, В. (2004). *Історія українського війська: методичний посібник*. Край.
- Мінкова, О. (2012). *Експресивний потенціал засобів вторинної номінації в мові новітньої української публіцистики : монографія*. Мелітополь : Вид. будинок ММД. 176 с.
- Пашинська, Л. М. (2011). Фразеологічні неологізми в сучасному українському мас-медійному дискурсі. Видавничий дім Дмитра Бураго. 20 с.
- Пашинська, Л. М., Школа, Г. М. (2023). Лексика воєнного часу в українських ЗМІ. *III Міжнародна науково-практична конференція “Міжнародна безпека у світлі сучасних глобальних викликів: єдність, підтримка, перемога”*. Київ, Вільнюс.
- Пашинська, Л. М., Школа, Г. М. (2023). Лінгвостилістичні засоби відображення воєнних реалій у медіадискурсі. *Збірник матеріалів IX-ї Міжнародної наукової конференції “Стратегії міжкультурної комунікації в мовній освіті сучасних університетів”*. Київ. 122–123.
- Українська мова: енциклопедія (2007). / ред. Русанівський В. М., Тараненко О. О., Зяблюк М. П. 3-є вид, зі змінами і доп. Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана.
- Чабаненко, В. А. (2002). *Стилістика експресивних засобів української мови: монографія*. ЗДУ.
- Школа, Г. М. (2022). Хронологічно маркована лексика в повісті Василя Чаплєнка “Пиворіз”. *Конотопські читання : зб. наук. пр. / ред. кол. : Верба Н. П. (гол. ред.), Акічев Ш. М., Несвідоміна І. М. Вип. XIII*. Ніжин : ПП Лисенко М. М. 291–295.
- Школа, Г. М. (2021). Сонячні кларнети: танець, музика, театр у літературних проєкціях : *матеріали міжнародної наукової конференції / ред. кол. О. П. Новик, О. Д. Харлан. БДПУ*. 199–201.

LIST OF CONVENTIONAL ABBREVIATIONS

- UM: E – Ukrainiska mova: entsyklopediia (2007) / red. Rusanivskyi V. M., Taranenko O. O., Ziabliuk M. P. 3-ye vyd, zi zminamy i dop.

REFERENCES

- Boiko, N. I. (2002). Typy leksychnoi ekspresyvnosti v ukrainskii literaturnii movi. *Movoznavstvo*. 2-3. 10–12.
- Boiko, N. I. (2002). *Ukrainska ekspresyvna leksyka v slovnyku, movi ta movlenni: navch. posibnyk dlia studentiv filol. spetsialnosti*. Redaktsiino-vydavnychy viddil NDPU im. M. Hoholia.
- Boiko, N. I. (2005). *Ukrainska ekspresyvna leksyka: semantychnyi, leksykohrafichnyi i funktsionalnyi aspekty: monohrafiia*. Nizhyn: TOV "Vydavnytstvo "Aspekt-Polihraf".
- Boiko, N. I. (2018). Typy leksychnykh ekspresyviv v idiolekti Olesia Honchara. *Kultura slova*. 88. 116–130.
- Viina 2022: shchodennyky, eseii, poeziia: anotatsiia (2023). Vyd-vo Staroho Leva; Varshava: Nova Polshcha.
- Voiennyi stan: antolohiia (2023): peredmova V. Zaluzhnoho. Chernivtsi: Vydavets Pomerantsev S.
- Hrytsenko, S. (2022). Movni innovatsii rosiisko-ukrainskoi viiny 2022 roku. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka*. 2 (32). 9–13.
- Huivaniuk, N. (2011). Leksychni y syntaktychni ekspresyivny yak zasib subiektivizatsii vyslovlennia (na materialii tvoriv bukovynskykh pysmennykiv). *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Seriiia 10: Problemy hramatyky i leksykologii ukrainskoi movy*. 7. 90–96.
- Dorohovych, N. O. (2013). *Movna ekspresyivna v khudozhnikh tekstakh ukrainskoho rezystansu 40-50-kh rokiv XX stolittia* [Dys. ... kand. filol. nauk: 10.02.01]. Ivano-Frankivsk. 282 s.
- Dubynets, Z. O. (2015). Viiskova leksyka v romani R. Ivanychuka "Malvy". *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina*. 73. 169–172.
- Yelnikova, N. I. (2022). Neolohizmy u mediatekstkakh periodu voiennoho stanu v Ukraini. 298–300.
- Klymenko, N. F., Karpilovska Ye. A., Kysliuk L. P. (2008). *Dynamichni protsesy v suchasnomu ukrainskomu leksykonii: monohrafiia*. Vydavnychy Dim Dmytra Buraho.
- Lobachova, I., Pomyrcha S. (2022). Funktsionuvannia emotsiino-ekspresyvnoi leksyky v movlenni vchytelia pochatkovykh klasiv NUSh. <http://profped.ddpu.edu.ua/article/view/259979>
- Matiushyk, V. (2004). *Istoriia ukrainskoho viiska: metodychnyi posibnyk*. Krai.
- Minkova, O. (2012). *Ekspresyvnyi potentsial zasobiv vtorynnoi nominatsii v movi novitnoi ukrainskoi publitsistyky: monohrafiia*. Vyd. budynok MMD.
- Pashynska, L. M. (2011). Frazeolohichni neolohizmy v suchasnomu ukrainskomu masmediinomu diskursi. Vydavnychy dim Dmytra Buraho.
- Pashynska, L. M., Shkola, H. M. (2023). Leksyka voiennoho chasu v ukrainskykh ZMI. *III Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiia "Mizhnarodna bezpeka u svitli suchasnykh hlobalnykh vyklykiv: yednist, pidtrymka, peremoha"*. Kyiv, Vilnius.
- Pashynska, L. M., Shkola, H. M. (2023). Linhvostylistychni zasoby vidobrazhennia voiennykh realii u mediadiskursi. *Zbirnyk materialiv IKh-yi Mizhnarodnoi naukovoii konferentsii "Stratehii mizhkulturnoi komunikatsii v movnii osviti suchasnykh universytetiv"*. Kyiv. 122–123.
- Ukrainska mova: entsyklopediia (2007) / red. Rusanivskiyi V. M., Taranenko O. O., Ziabliuk M. P. 3-ye vyd, zi zminamy i dop. *Ukrainska entsyklopediia im. M. P. Bazhana*.
- Chabanenko, V. A. (2002). Stylistyka ekspresyvnykh zasobiv ukrainskoi movy: monohrafiia. ZDU.

Shkola, H. M. (2022). Khronolohichno markovana leksyka v povisti Vasyliia Chaplenka "Pyvoriz". *Konotopski chytannia : zb. nauk. pr. / red. kol. : Verba N. P. (hol. red.), Akichev Sh. M., Nesvidomina I. M. Vyp. XIII*. PP Lysenko M. M. 291–295.

Shkola, H. M. (2021). Soniachni klarnety: tanets, muzyka, teatr u literaturnykh proiektsiakh : *materialy mizhnarodnoi naukovoï konferentsii / red. kol. O. P. Novyk, O. D. Kharlan*. BDPU. 199–201.

Дата надходження до редакції 02.06.2023

Ухвалено до друку 22.06.2023

Відомості про авторів

<p>Пашинська Людмила Михайлівна,</p> <p>кандидат філологічних наук, доцент кафедри української філології, Київський національний лінгвістичний університет</p> <p>e-mail: ludmila_7171@ukr.net</p>		<p>Сфера наукових інтересів:</p> <p>українська лексика, фразеологія, неофраземіка, мова ЗМІ</p>
<p>Школа Галина Миколаївна,</p> <p>кандидат філологічних наук, доцент кафедри української філології, Київський національний лінгвістичний університет</p> <p>e-mail: shkolagal8@gmail.com</p>		<p>Сфера наукових інтересів:</p> <p>лінгвокультурологія, медіалінгвістика, стилістика, культура мови, лінгвістика тексту</p>